

УДК 332.1

М. Й. Гедз,

к. е. н., доцент, Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

В статті розглянуто сутність поняття «стратегічне планування» і досліджуються методичні підходи до формування і реалізації стратегії модернізації економіки регіонів.

В статье рассмотрены сущность понятия «стратегическое планирование» и исследуются методические подходы к формированию и реализации стратегий модернизации экономики регионов.

The article describes the essence of the concept of "strategic planning" and explores methodological approaches to the formulation and implementation of strategies to modernize regional economies.

Ключові слова: стратегічне планування, економічна модернізація, SWOT – аналіз, регіональне управління, стратегія регіонального розвитку.

Ключевые слова: стратегическое планирование, экономическая модернизация, SWOT – анализ, региональное управление, стратегия регионального развития.

Keywords: strategic planning, economic modernization, SWOT – analysis, regional management, regional development strategy.

Постановка проблеми. Цільові настанови суб'єктів систем вищого рівня мають бути враховані та реалізовані (у рамках наявних можливостей) на підсистемному рівні. Інакше не можна забезпечити цілісність великої системи в процесі її розвитку. В той же час соціально-економічна політика регіонів не може зводитися до механічної трансляції та виконання рішень державного рівня. Маючи власне законодавство, податкові й бюджетні механізми, регіони здійснюють більш різноманітну політику в економічній, соціальній та інших сферах суспільного життя.

Своєрідним жорстким ядром регіональної політики є реалізація економічних цілей регіонального розвитку, тому що механізми досягнення необхідних соціальних, демографічних та інших умов неминуче пов'язані з наявністю достатнього обсягу фінансових ресурсів і використанням фінансово-економічних важелів стимулювання і примусу. Регіональна влада має безліч інструментів впливу на соціально-економічний розвиток регіону, забезпечуючи його стійкість.

Вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить про те, що загально визнаним інструментом управління розвитком соціально-економічних систем різного рівня виступає стратегічне індикативне планування. При цьому технологія побудови стратегічних індикативних планів розвитку регіонів ґрунтується на просторовому дворівневому представленні соціально-економічної сфери регіону і концепції вертикально інтегрованої системи регіонального і муніципального рівнів управління. Роль регіону полягає в розробці стратегії соціально-економічного розвитку, плануванні, координації та погодженні територіальних планів на основі гармонізації бюджетних потоків.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Концептуальні питання стратегічного планування регіонального розвитку досліджені у працях таких вітчизняних вчених В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла [1], Р. О. Матвієнка [2], А. П. Тищенко [3] та ін.

Мета роботи. Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка пропозицій щодо вдосконалення процесу стратегічного планування розвитку регіону та використання його при розробці стратегії модернізації економіки регіону.

Виклад основного матеріалу. У системі регіонального управління, стратегічне планування стає необхідним елементом як реакція на зростаючу швидкість змін, що відбуваються в економіці і суспільстві, та посилення конкуренції в усіх сферах. Традиційне планування не здатне справитися з цими викликами сучасності. Теза про пріоритетність стратегії над тактикою повною мірою підтверджується світовою практикою. Від того, наскільки правильно поставлені та структуровані стратегічні завдання, наскільки раціонально використовуються ресурси для їх вирішення і наскільки послідовними є плановані заходи, залежить стійкість регіональної соціально-економічної системи і, як наслідок, благополуччя населення. Отже, в умовах нестабільного ринкового середовища стратегічне планування виступає найважливішим інструментом державного управління територіальним розвитком.

Стратегічне планування соціально-економічного розвитку території (регіону, району, міст, селищ, сільських населених пунктів) розглядається як науково обґрунтоване та практично орієнтоване прогнозування розвитку, яке передбачає визначення напрямків і параметрів розвитку територій, їхньої економіки, екології і соціальної сфери, заходів щодо реалізації намічених програм та проєктів, засоби та шляхи їхнього досягнення на довготермінову перспективу [4, с. 143].

При цьому значення планування полягає в тому, що воно:

- дає можливість цілеспрямовано і системно здійснювати управління економікою, системно, з урахуванням перспективи, застосовувати різні методи й інструменти поточного регулювання;
- дозволяє підвищити якість діяльності органів управління – заздалегідь скоординувати і пов'язати майбутні дії всіх структур і рівнів управління, а також господарюючих суб'єктів;
- у процесі розробки і реалізації плану підвищується рівень взаємодії управлінських структур, усувається дублювання, досягається економічніший розподіл ресурсів;
- дає змогу точніше визначити роль бюджету в економічному і соціальному розвитку регіону, конкретні джерела бюджетних доходів і напрями бюджетних витрат;
- є найважливішим методом ефективного управління державним і муніципальним секторами економіки.

Для повнішого використання стратегічного планування на регіональному рівні необхідна наявність єдиних загально визнаних теоретико-методологічних основ.

У науковій літературі існує значна кількість визначень поняття «стратегічне планування». Так, стратегічне планування – це управлінський процес розробки стратегій, що сприяють виживанню підприємства [5, с. 48]; набір (вибір) конкретних дій і рішень, що починаються керівництвом і ведуть до реалізації стратегій, які забезпечують реалізацію досягнених поставлених цілей [6, с. 251]; особливий вид стратегічної діяльності, яка полягає у розробці стратегічних рішень, які передбачають встановлення таких цілей та стратегій поведінки об'єктів управління, реалізація яких забезпечить їх функціонування в довгостроковій перспективі, швидку адаптацію до умов зовнішнього середовища [7, с. 11].

Перш за все, слід відзначити, що в одному випадку стратегічне планування називають «процесом розробки стратегій», в другому – «набором конкретних дій і рішень», в третьому – «видом стратегічної діяльності». Проте, враховуючи той факт, що планування виступає однією з функцій управління, а процесний підхід до управління розглядає всі функції як процеси, стратегічне планування слід розглядати як «процес».

Таким чином, під стратегічним плануванням процесу модернізації економіки регіонів, на нашу думку, слід розуміти процес визначення таких цілей, орієнтирів, пріоритетних напрямів економічного й соціального розвитку і шляхів їх досягнення, реалізація яких забезпечує ефективне функціонування регіональної соціально-економічної системи в довгостроковій перспективі, швидку адаптацію до мінливих умов зовнішнього й внутрішнього середовища і підвищення на цій основі якості життя населення.

Для сучасного стану регіонів України завданнями стратегічного плану є досягнення стабільності розвитку, тобто такого стану, коли регіони зможуть підтримуватися тривалий час за допомогою властивих їм регулюючих засобів. Економічна регіональна стабілізація – це стратегічний процес, який полягає у наближенні до економічної стабільності. Цей процес є досить тривалим і для кожного регіону існує свій рівень макропоказників за якого регіональна система отримує здатність до саморегулювання [2, с. 75].

Метою стратегії регіонального розвитку є досягнення комплексного розвитку регіональних господарських систем. В її основу покладено вирівнювання умов економічної діяльності у регіонах з раціональним використанням їх виробничо-ресурсного потенціалу. Стратегія управління регіональною системою має на меті забезпечення механізмів повного та ефективного використання потенціалу. Ключовими орієнтирами стратегії розвитку регіональної суспільної системи є формування на рівні регіону ефективного економіки, основою якої є збалансування використаного внутрішнього потенціалу і надходження ресурсів із зовнішніх джерел [1, с. 79].

Процес розробки стратегічного плану соціально-економічного розвитку регіону складається з кількох етапів [3, с. 85]:

1. Оцінка досягнутого рівня й особливостей соціально-економічного розвитку територій, проведення аналізу ресурсної бази.

2. Формування концепції розвитку економіки регіону, розробка сценаріїв модернізації територіального господарства з метою адаптації останнього до нової системи міжрегіональних зв'язків та взаємовідносин.

3. Вибір й обґрунтування напрямків розвитку регіону.

За допомогою стратегічного планування регіональні органи влади можуть:

- вивчати середовище, в якому вони існують і працюють;

- досліджувати чинники і тенденції, які впливають на їх ролі і на здійснення діяльності;

- добиватися виконання своїх завдань і здійснення цілей;

- змальовувати стратегічні завдання, які вони повинні вирішувати;

- знаходити шляхи вирішення цих завдань шляхом перегляду і переробки організаційних цілей і завдань, рівня виробництва або надання послуг і поєднання того і іншого, об'єму витрат і фінансування, управління або організації [8, с. 153].

Сучасне стратегічне планування регіонального розвитку, на нашу думку, необхідно здійснювати з опорою на вітчизняні традиції довгострокового територіального планування. В той же час довгостроковість, яку часто називають однією з визначальних ознак стратегічного планування, сама по собі не робить план стратегічним: цілі, проекти, заходи, дії можуть бути стратегічними по суті і при цьому короткостроковими.

Головними специфічними особливостями стратегічного планування розвитку регіонів є:

- врахування дії на регіон великої кількості зовнішніх чинників, що роблять як позитивний, так і негативний вплив;

- адаптивний характер, тобто здатність передбачати зміни зовнішнього та внутрішнього середовища і з урахуванням цього організувати процес ефективного функціонування.

Об'єктом стратегічного планування виступає регіон, тобто усі галузі і сфери його життєдіяльності, і соціально-економічні процеси, що відбуваються на його території.

Специфіка регіонального стратегічного планування полягає в тому, що суб'єктом планування на рівні регіону (області) виступають регіональні органи державної влади. До складу суб'єкта планування входить державна компонента у вигляді органів державного управління і представники інших суб'єктів управління і господарювання, що мають стратегічні інтереси в розвитку регіону.

Аналіз теоретико-методологічних підходів до стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону дозволяє говорити про те, що воно вимагає дотримання ряду принципів, найважливішими з яких є науковість, цілеспрямованість, соціальна орієнтація, комплексність, адаптивність тощо.

Дослідження наявного методичного інструментарію дає можливість стверджувати, що як метод визначення пріоритетів розвитку найбільшого поширення набув метод SWOT-аналізу. Відповідно до нього стан територіального утворення розглядається у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем. Сильні сторони і можливості забезпечують позитивну базу для майбутнього розвитку. Слабкі сторони і загрози обмежують розвиток і посилюють проблеми та кризові явища. Застосування цього методу дає змогу вибрати пріоритетні напрями розвитку території так, щоб скористатися наявними можливостями і мінімізувати негативну дію зовнішніх загроз.

Результатом проведення SWOT-аналізу є система можливих дій (стратегій розвитку), спрямованих на посилення конкурентних позицій території та її розвиток. При аналізі необхідно враховувати відносність у часі переваг і недоліків. Те, що сьогодні видається як слабкість, при подальшому розвитку може стати незаперечною перевагою, і навпаки.

Визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону служить основним елементом стратегічного планування. Ступінь досягнення вибраних цілей, орієнтирів і пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону дає змогу оцінити система індикаторів, перелік яких залежить від специфіки регіону і його стратегічного вибору. Важливу роль тут відіграє визначення не тільки кінцевих, але й проміжних значень вибраних орієнтирів.

Результативність системи регулювання територіального розвитку багато в чому обумовлена ступенем працездатності системи управління, яка, в свою чергу, зумовлюється чіткістю розподілу повноважень і відповідальності між державними і регіональними органами влади та управління.

В умовах ринкового середовища наявність стратегії соціально-економічного розвитку дає можливість сконцентрувати зусилля різних груп на забезпеченні поступального розвитку регіону, підвищенні конкурентоспроможності регіональної економіки.

Найважчим моментом у стратегічному плануванні є реалізація намічених планів. Її успіх багато в чому залежить від вибору адекватних механізмів, наявності ресурсів, від ступеня ефективності впливу органів регіональної влади і громадськості на всі об'єкти господарювання (незалежно від форм власності) на користь досягнення поставлених у стратегії цілей.

Суть механізму реалізації стратегії модернізації економіки регіону полягає в цілеспрямованій дії регіональних органів влади і управління на соціально-економічні процеси в напрямку, заданому прийнятими стратегічними документами. Складовими елементами механізму реалізації стратегії модернізації економіки регіону виступають: суб'єкт (регіональні органи державної влади); об'єкт (соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіоні); мета (реалізація вибраних стратегічних цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку території).

Організаційно-економічне забезпечення процесу соціально-економічної модернізації вимагає створення відповідної системи управління регіональним розвитком, найбільш адекватним інструментом якої в умовах нестабільного ринкового середовища виступає, на нашу думку, стратегічне планування.

Необхідність розробки і ухвалення стратегії соціально-економічної модернізації регіону обумовлена тим, що цей документ визначає стратегічні цілі, орієнтири і пріоритети розвитку регіону, будучи основою для прийняття оперативних рішень. Стратегія служить найбільш адекватним інструментом для забезпечення динамічного розвитку регіону і зниження невизначеності зовнішнього середовища. Наявність стратегії сприяє поліпшенню ділового іміджу регіону і залученню інвестицій. Стратегія може виступати також як засіб відстоювання інтересів регіону на державному і міжнародному рівні.

Таким чином, можливо консолідувати ресурси і спрямовувати їх на забезпечення соціально-економічної модернізації регіону, поступального розвитку економіки і підвищення її конкурентоспроможності.

Провідна роль у процесі реалізації регіональної стратегії належить державним органам влади і управління як ініціаторам розробки цього документа, організаторам його втілення в життя, виконавцям більшості проектів і програм.

Для того щоб цей процес був успішним, потрібне створення при виконавчому органі влади структури, що координує роботи по здійсненню регіональної

стратегії модернізації економіки. Необхідне чітке визначення функцій цього підрозділу; розробка плану дій законодавчого і виконавчого органів влади по реалізації стратегії, тобто переліку пов'язаних за матеріальними, фінансовими і кадровими ресурсами заходів; затвердження плану дій законодавчим органом влади.

Управління процесом реалізації стратегії вимагає використання з цією метою адекватних економічних, організаційно-управлінських, правових і соціально-психологічних та інших методів, що дозволяють найефективніше застосувати економічні й організаційні механізми.

Ефективність реалізації стратегічних цілей і пріоритетів модернізації економіки регіонів багато в чому залежить від вибраної системи управління, тобто інструментарію, за допомогою якого регіональні виконавчі органи влади реалізовуватимуть намічені плани.

Однією з найважливіших функцій управління є планування. З цієї функції починається процес управління, від повноти її реалізації залежить результат діяльності. Саме планування забезпечує цілеспрямованість управління і баланс галузевих, регіональних, державних і місцевих інтересів.

Затвердження законодавчим органом влади стратегії соціально-економічного розвитку регіону дозволяє говорити про реалізацію стратегічного планування як найбільш адекватного інструменту управління в умовах ринкової економіки.

Ефективним інструментом реалізації стратегії виступає багаторівнева система планування, що включає три рівні: стратегічний, тактичний і оперативний. Створення такої системи припускає основними механізмами реалізації стратегії розглядати розробку планів і цільових програм на середньостроковий період і на один рік.

Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону – основа середньострокового і короткострокового планування. Тому другий рівень представляє підсистема тактичного управління, що охоплює середньостроковий період розвитку (до чотирьох років). У рамках цієї підсистеми реалізуються стратегічні цілі та пріоритети, вироблені на першому рівні.

Основоположним механізмом реалізації стратегічних цілей і пріоритетів розвитку виступає розробка комплексних планів (програм) соціально-економічного розвитку регіону, цільових програм розвитку галузей або вирішення найбільш гострих проблем, організація різних проектів.

Третій рівень – підсистема оперативного управління. Цей рівень спрямований на виконання тактичних цілей і завдань розвитку. Він може бути реалізований за допомогою розробки і виконання планів (програм) соціально-економічного розвитку регіону на один рік.

Зворотний зв'язок і безперервність процесу планування забезпечує моніторинг, що регулярно проводиться.

Розробка комплексних планів (програм) економічного і соціального розвитку, цільових програм, організація різних проектів, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей і пріоритетів розвитку, набули досить значного поширення як в Україні, так і за кордоном. Стаття 4 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» зазначає, що система прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку складається з [9]:

- прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди;
- прогнозів розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період;
- загальнодержавних програм економічного, соціального розвитку, інших державних цільових програм.

У разі необхідності прогнозні і програмні документи економічного і соціального розвитку можуть розроблятися на більш тривалий період.

З метою реалізації завдань комплексної модернізації економіки в регіонах необхідне створення багаторівневої системи планування як ефективного способу реалізації стратегічних цілей і пріоритетів. Ця система включає стратегічний, тактичний і оперативний рівні планування і спирається на регулярний моніторинг. При цьому видається доцільним об'єднати процес розробки середньострокових і короткострокових планів (програм), тобто створити систему змінного планування, що органічно поєднує елементи тактичного (середньострокового) і оперативного планування.

Сутність змінного планування у рамках управління модернізацією економіки полягає в розробці єдиного документа – комплексного плану (програми) соціально-економічної модернізації регіону на п'ять років. При цьому перший рік розглядається детально, з місячним (квартальним) розбиттям заходів і планованих показників, другий рік – більш укрупнено (з піврічним розбиттям заходів і показників), третій і подальші роки – без поквартального розбиття, в річних параметрах. При підготовці плану (програми) на черговий рік уточнюються і доповнюються заходи на подальші роки. Тим самим забезпечується безперервність і наступність планування та управління реалізацією стратегії модернізації економіки.

Запропонована система змінного планування базується на принципах стратегічного управління. Оперативне управління здійснюється з урахуванням сформованої стратегії розвитку і забезпечує безперервність процесу управління і планування. Цей підхід дає змогу ефективно використовувати наявні ресурси, оперативно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища та реалізовувати модель модернізації економіки, оптимальну для окремо взятого регіону з урахуванням різних його особливостей.

Важливою ланкою в процесі реалізації стратегії є її ресурсне забезпечення. З цією метою можуть бути залучені кошти регіонального і державного бюджетів, державних цільових програм, вітчизняних та іноземних кредитних установ, а також кошти інвесторів. Ступінь використання того чи іншого джерела фінансування визначається цілями і завданнями конкретних планів, проектів і програм.

Наявність прийнятної стратегії соціально-економічного розвитку регіону сприяє залученню інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх). Проте сама по собі вона не є гарантією збільшення обсягу інвестиційних надходжень. Виходячи з обмеженості ресурсів регіонів для реалізації стратегічних цілей і пріоритетів, необхідна організація маркетингової діяльності з метою залучення коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Для цього потрібно, на нашу думку, визначити підрозділ або іншу структуру, відповідальну за організацію маркетингу стратегії; прописати її цілі, завдання і функції; розробити чіткий план дій.

Висновки. Управління процесом модернізації економіки регіонів вимагає створення багаторівневої системи планування, що включає стратегічний, тактичний і оперативний види планування і супроводжується моніторингом, який регулярно проводиться.

Література.

1. Воротін В. С. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
2. Матвієнко Р. О. Управління регіональним розвитком в національному господарстві: монографія / Р. О. Матвієнко. – Бровари: ПВНЗ «Економіко-технологічний університет», 2012. – 228 с.
3. Тіщенко А. П. Стратегічне планування розвитку регіону: основні поняття, вимоги та алгоритм здійснення / А. П. Тіщенко // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – №2(10). – с. 84-89.
4. Хомич Л. В. Стратегія регіонального розвитку і планування території / Л. В. Хомич // Стратегічні пріоритети. – 2007. - №4 (5). – с. 142 – 149.
5. Скібіцький О. М. Стратегічний менеджмент: навчальний посібник / О. М. Скібіцький. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
6. Василенко В. А. Стратегічне управління: навчальний посібник / В. А. Василенко, Т. І. Ткаченко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
7. Рохчин В. Е. Проблемы научного обеспечения стратегического планирования развития муниципальных образований / В. Е. Рохчин, К. Н. Знаменская – СПб: Северо-Западный филиал РНЦГМУ, 2000. – 361 с.
8. Коритько Т. Ю. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону / Т. Ю. Коритько // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. – 2012. – №4. – с. 152 – 160.
9. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000р. № 1602-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_4f/pg_imuwo.htm

Стаття надійшла до редакції 19.11. 2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"